

Novi rječnik kajkavskoga govora Jesenja
August Kovačec. 2020. *Rječnik govora Jesenja*.
Općina Jesenje: Gornje Jesenje. 370 str.

Svako objavljivanje dijalektnog rječnika, pritom i rječnika kajkavskih govora blagodat je i dobrobit za hrvatski jezik i hrvatsku dijalektologiju. Ponajprije se time obogaćuju i dopunjuju dijalektni leksikografski prinosi jer tako ostaje trajan i vrijedan leksički i semantički zbir i zapis određenoga govora, kao što su to dosad već objavljivanjem doprinijeli pojedini rječnici, npr. srednjopodravske kajkavštine govora Gole (M. Lončarić i I. Večenaj), varaždinskoga govora (T. Lipljen), međimurskoga govora i ludbreške Podravine govora S. Đurđa (autorstvo/suautorstvo Đ. Blažeka), središnjih zagorskih govora (S. Vranić), đurđevečkoga govora (J. Maresić i V. Miholek), kajkavske donjusutlanske ikavice (skupina autora) i dr. Navedenom izboru objavljenih rječnika valja pribrojiti i *Rječnik frazeologije križevačko-podravskih kajkavskih govora* (J. Maresić i M. Menac-Mihalić).

Od Ivšičeve podjele kajkavskoga narječja, s obzirom na akcentuaciju, razlikuju se četiri osnovne skupine od kojih dvije obuhvaćaju starije, konzervativne a druge dvije mlađe, revolucionarne govore. Stoga je svaki rječnik mjesnoga kajkavskog govora svojevrsna jezikoslovna dijalektološka studija u kojoj se izravno zrcale i realiziraju postojeća jezična obilježja kao temelj komparativnih, poredbenih i kontrastivnih istraživanja kako govora kajkavskoga narječja tako i govora drugih dvaju hrvatskih narječja.

Dijalektni rječnici, osim leksičkih i semantičkih jezičnih činjenica, izvor su i ostalih jezičnih podataka važnih za jezikoslovne spoznaje. Od toga svakako valja izdvojiti fonološke prinose – na razini glasova i naglasaka jer su rječničke natuknice podloga za propitivanje određenih obilježja vokala i konsonanata, a usto i osnovnih načela akcentuacije. Nadalje, gotovo da i nema kajkavskoga rječnika koji u rječničkom članku nema i morfološki dio povezan s osnovnim opisnim obilježjima pojedine natuknice, što je posebice značajno za promjenjive vrste riječi i njihovu sklonidbu i sprezanje. Sintaktičku razinu u dijalektnim rječnicima moguće je pratiti na oprimjerenjima pojedinih značenja natuknica, a pritom oprimjerenja daju fonološka i morfološka obilježja govora. Suvremeni dijalektni rječnici nerijetko u rječničkom članku pojedine natuknice imaju i određene frazeološke jezične podatke, što omogućuje usporedbu uporabe pojedinoga frazema u odnosu na druge (ne)kajkavske govore. Nerijetko pritom i sami autori rječnika sastav-

ljaju jezikoslovne studije kao sadržajni sastavni dio cjeline rječnika, u kojima su opisana osnovna jezična obilježja danoga kajkavskog govora.

Sve su navedene odlike zastupljene u novoobjavljenom rječniku kajkavskoga govora Jesenja, čiji je autor akademik i profesor emeritus August Kovačec. Trajan je jezikoslovni, općejezikoslovni i kroatistički prinos akademika Kovačeca, što potvrđuju njegovi brojni jezikoslovni znanstveni radovi.

U *Rječniku Jesenja* akademik Kovačec objavio je i opisao rječničko blago svojega mjesnoga kajkavskog govora Jesenja, čijim je izvornim govornikom bio u najranijem djetinjstvu. To je kajkavski govor koji je u uporabi u selima i zaseocima Općine Jesenje i Župe Jesenje (obje sa sjedištem u Gornjem Jesenju) koje obuhvaćaju naselja: Brdo Jesenjsko, Cerje Jesenjsko, Donje Jesenje, Gornje Jesenje i Lužani Zagorski. Valja napomenuti da je Općina Jesenje smještena u sjeverozapadnom dijelu Hrvatske, a zauzima dio sjevernoga područja Krapinsko-zagorske županije.

Građu za rječnik autor je, prema predgovoru, ponajprije prikupio od govornika iz Donjega Jesenja, a povremeno je bilježena i građa od govornika Gornjega Jesenja i iz Brda Jesenjskoga.

Prikupljanje dijalektne leksičke građe i njezinih temeljnih gramatičkih obilježja u govoru rodnoga Donjega Jesenja akademik Kovačec započeo je još u gimnazijskim danima, a nastavio tijekom studija. Pritom je na listićima zapisivao riječi, izraze, rečenice i kratke tekstove te provjeravao zapisano među izvornim govornicima. Sustavnoj obradi prikupljene građe akademik se, zbog brojnih drugih znanstvenih obveza, vraćao u nekoliko navrata: od prepisivanja ukupno prikupljene građe na kartice, abecediranja i temeljne leksikografske obrade do upisa u računalo.

Riječ je o kajkavskom govoru koji prema Ivšićevoj klasifikaciji pripada I. skupini govora, odnosno zagorsko-međimurskoj, sa starijim konzervativnim jezičnim obilježjima. Stoga je vrijednost leksičke građe leksikografski obrađene s obzirom na fonološka i morfološka obilježja, i to u autorstvu vrsnoga hrvatskog jezikoslovca, izuzetan prinos hrvatskoj dijalektnoj leksikografiji.

Rječnik obuhvaća gotovo sedam tisuća natuknica. Prema ustroju rječničkoga članka uz svaku se natuknicu donose sljedeći podaci. U domeni gramatičkih odrednica ponajprije se navodi kratica vrste riječi kojoj natuknica pripada. Imenicama se naznačuje rod, glagolima se navodi jesu li prijelazni, neprijelazni ili povratni, a za ostale (ne)promjenjive riječi navedena je kratica pripadne vrste. Slijedi navođenje određenih morfoloških obilježja natuknice, u skladu s vrstom riječi. Imenicama se u zagradi uvijek navodi oblik genitiva jednine, a u množini oblici nominativa i genitiva. Oblici ostalih padeža navode se onda kada se po naglasku razlikuju od kojega od četiriju ustaljeno navedenih oblika ili kada, izni-

mno, imaju i posebne nastavke. Kada se navode, ispred oblika za lokativ i instrumental imenica radi lakše prepoznatljivosti navodi se prijedlog. Pritom se u rječničkom članku imenica navodi i morfološko obilježje razlike kategorije $\pm$ *živo* u akuzativu jednine imenica muškoga roda, tako da se kategorija *neživo* označuje u jednini kao $A=N$ (akuzativ je jednak nominativu). Kao natuknice supostavljaju se i imena (najčešće osobna), npr. natuknice *Jōža, Jōške, Jōškec, Jūlča, Jūlčika* (i posvojni pridjevi osobnih imena, npr. *Julčin*). Uz natuknicu pridjeva, u osnovnom obliku jednine muškoga roda, donosi se oznaka oblika ženskoga i srednjega roda. Pritom se od morfoloških pridjevnih obilježja navode analitički oblici komparativa i superlativa kvalitativnih pridjeva, a kada je potvrđeno u građi, navode se i sintetički oblici komparativa i superlativa. Padežni se oblici sklonidbe pridjeva ne navode u morfološkim obilježjima, ali se donose sklonidbeni oblici posvojnih pridjeva nastalih od osobnih imena. Uz zamjenice i brojeve selektivno se donose pojedini sklonidbeni oblici. Razvedena je leksikografska obrada morfoloških obilježja glagola kao natuknica. Glagoli prema vrsti riječi nisu označeni razlikovnim obilježjem (ne)svršenosti glagola, već obilježjem prijelaznosti. U gramatičkom dijelu rječničkoga članka navode se njihovi temeljni oblici koji daju gotovo cjelovitu morfološku paradigmu glagolskih obilježja. Od glagolskih oblika navodi se prezent (najčešće 1. l. jednine, a za glagole s morfemom *-i* u infinitivnoj osnovi glagola, zbog naglasnih obilježja prezenta, i 1. l. množine). Slijedi imperativ, i to najčešće navođenjem 2. l. jednine. (Uz to valja naglasiti da autor u opisu ustroja rječničkoga članka ističe da za imperativ u ovom kajkavskom govoru »postoje, za velik broj glagola, dva tipa imperativa, jedan »običan« (s tromim naglaskom) i drugi, uvjetno rečeno, »intenzivni« ili »afektivni« (s dvosložnim i dvovršnim naglaskom)« (str. 15), stoga se prema potvrdama navode dvojni oblici imperativa). Poslije oblika imperativa slijede oblici glagolskoga pridjeva radnog za muški, ženski i srednji rod jednine, a za množinu muškoga i ženskoga roda navode se samo dočetcu oblika (nastavci). Glagolski pridjev trpni donosi se oblikom muškoga roda jednine i nastavcima za ženski i srednji rod jednine. Na kraju svih glagolskih oblika dolazi supin nesvršenih glagola, kao jedan od tipičnih oblika realizacije u kajkavskim govorima. Pritom, kad je riječ o glagolskim natuknicama prijelaznih glagola, na samom kraju rječničkoga članka (tj. poslije oprimjerenja) donosi se oblik povratnoga glagola (u infinitivu), selektivno s ostalim zabilježnim glagolskim oblicima, uz pripadno značenje i oprimjerenje. Kako je i u jesenjanskom kajkavskom govoru tipična realizacija povratnih glagola (i) povratnom zamjenicom *si*, u pojedinim se glagolskim natuknicama označuje i taj tip povratnosti oblikom i oprimjerenjem (npr. *s. v. sedeti – sedeti si*). Glagolski su oblici u rječničkom članku bez kratice određenoga oblika, već se navodi samo primjer. Za ilustraciju dajemo primjer glagolske natuknice, npr.:

aběsiti *pr* (abiěsim; aběsi; aběsil, abiěsila, abiěsile, -ili, -ilæ; abiěšen -a, -e) – objesiti. Škarlāk sum aběsil na klīn. **aběsiti** *sæ povr* – objesiti se. (str. 21).

Što se tiče natuknica kao nepromjenjivih vrsta riječi, uz načinske priloge navode se oblici komparativa i superlativa. Uz osnovnu varijantu prijedloga donose se njihove kontekstualne varijante (naglašeni i nenaglašeni oblici, odnosno posebnost njihove kontekstualne realizacije – asimilacija njihovih dočetnih suglasnika prema suglasničkim počecima idućih riječi) u primjerima i navođenju oblika. Brojevi, veznici, uzvici i čestice označuju se gramatičkom odrednicom vrste riječi, značenjem i oprimjerenjem.

Od vrijednosnih obilježja rječničkoga članka u rječnicima kajkavskih govora, ostvarenih i u ovom rječniku, posebno valja istaknuti dvije temeljne fonološke činjenice. Jedna je od njih bilježenje suglasničkih i samoglasničkih fonema posebnim znakovima ovisno o izgovoru i fonološkoj vrijednosti, što je u rječniku Jesenja dosljedno provedeno ne samo npr. u natuknici kao nositelju rječničkoga članka već i u svim navedenim morfološkim oblicima i svim rečeničnim oprimjerenjima svakoga pojedinog značenja natuknice. Prema autorovu objašnjenju načina bilježenja riječi u govoru Jesenja, što je ujedno svojevrsan veoma kratak i sažet prikaz temeljnih fonoloških obilježja jesenjanskoga govora, u tom sustavu postoji, prema autorovu osobnom sustavu zapisa, sedam samoglasničkih fonema: /i, e, æ, a, o, uo, u/. Oni u kombinaciji s melodijskim akcentima daju inventar od dvadeset i sedam naglašanih vokala. Od fonoloških obilježja ističemo da se u rječniku bilježi i asimilacija suglasnika na kraju riječi. Pritom, u natuknicama i primjerima označuje se u oblim zagrada i izgovor naglašenoga samoglasnika u nenaglašenom položaju ispred fonema /r/ kao prvoga dijela suglasničke skupine. Naime, popratni vokal u slogotvornom *r* (u navedenom položaju) u jesenjanskom govoru može imati tri izgovorna ostvaraja. Budući da je realizacija slogotvornoga *r* jedna od bitnih fonoloških obilježja u kajkavskim govorima, nejednako zastupljena u govorima s obzirom na rasprostranjenost prema temeljnoj podjeli kajkavskih govora, taj je podatak ostvaren u metodološkom pristupu obradi rječničkoga članka više nego dragocjen. Drugo je temeljno fonološko obilježje u rječničkom članku, istodobno povezano i s kvalitativnim obilježjem vokala, dosljedno bilježenje naglasnih znakova u cijelom tekstu rječnika, od natuknica, oblikā do svih navedenih oprimjerenja značenja.

Definicije značenja kajkavskih natuknica u rječniku su i opisne, a učestalo se navode i standardnoštokavske istovrijednice. Dakako da su značenja natuknica u rječničkom članku, neovisno o zadanoj metodologiji kojom autor(i) pristupa(ju) drugim jezičnim razinama, morfološkoj i fonološkoj, u rječnicima hrvatskih čakavskih, kajkavskih i štokavskih mjesnih govora nerijetko najzanimljiviji dio leksičke obavijesti čitateljima i korisnicima rječnika, počesto najširemu krugu čita-

telja neovisno o tome jesu li iz kajkavskoga govornog područja ili iz čakavskoga i štokavskoga.

U odabiru metodoloških autorskih postupaka veoma je važna sastavnica rječničkoga članka i navođenje rečeničnih oprimjeranja kao primjera uporabe natuknice u određenom značenju. Uspješnost odabira rečeničnih primjera odlika je ovoga rječnika, što potvrđuje činjenicu da je autor uspio prikupiti, odabrati i uvrstiti one rečenične izričaje koji svojim kontekstom potvrđuju uvjerljivost i istančanost pojedinoga značenja natuknice. Pritom, osim leksičkih i značenjskih prinosna (koji su u određenoj mjeri razlikovni širemu krugu čitatelja u odnosu na njihov materinski govor) svih rječnika mjesnih govora, morfološki i fonološki elementi uz rečenična oprimjerenja u rječničkome članku relevantan su i potencijalan izvor u stručnim i znanstvenim pristupima proučavanju kajkavskih, čakavskih i štokavskih mjesnih govora.

Iako u Rječniku nije stalna sastavnica rječničkoga članka, valja napomenuti da autor, prema prikupljenoj građi, sporadično bilježi i frazeološku građu i to na način da u okviru navođenja oprimjerenja uz onaj primjer koji potvrđuje frazeološku uporabu određene natuknice navodi značenje, a ponekad je određeni frazeološki izričaj i jedina potvrda značenja, kao npr. u natuknici *trinōjsti*: »Trinōjste prāsæ („suvišan, prekobrojni, koji se ne uklapa“)« (str. 314).

Prema sadržaju rječnički dio leksikografske obrade gotovo sedam tisuća natuknica obuhvaća više od 350 stranica. Tomu je sadržajno dodan autorov predgovor, zatim uvodni tekstovi s objašnjenjem bilježenja rječničke građe i opisom ustroja rječničkoga članka. Budući da su uvodni popratni tekstovi pisani iz perspektive izvrsnoga i iznimnoga jezikoslovca i filologa, mogu se smatrati svojevrsnim kratkim studijama o temeljnim fonološkim i morfološkim oblicima kajkavskoga govora Jesenja. Pritom cjelina sadrži i tekst zahvale akademika Kovačeca svim suradnicima u izvedbi Rječnika, od izvornih govornika do suradnika u računalnoj podršci i pomoći pri upisu građe iz rukopisnih rječničkih kartica u računalni oblik zapisa i izdavača. Na kraju je dodan kratak životopis akademika Kovačeca s njegovim mnogovrsnim znanstvenim i sveučilišnim zaduženjima tijekom radnoga vijeka, što je u konačnici rezultiralo brojnim Akademikovim filološkim, lingvističkim, leksikografskim, kroatističkim i romanističkim znanstvenim prinosima.

Autoru i akademiku Augustu Kovačecu dugujemo svesrdnu zahvalu što je uspio svojim velikim nastojanjima iznjedrili ovo vrijedno leksikografsko djelo kao trajan prinos očuvanju jesenjanskoga govora i hrvatske kajkavske jezične baštine.

Željka Brlobaš